

Kori ten Bum
SKROVIŠTE
Istinita životna priča

2023.

Kori ten Bum

SKROVIŠTE

ISTINITA ŽIVOTNA PRIČA

Sadržaj

Uvod	7
Stoti rođendan	10
Pun sto	29
Karel	45
Časovničarska radnja	65
Okupacija	83
Tajna soba	102
Jevse	120
Oluja na pomolu	145
Racija	164
Ševeningen	179
Poručnik	204
Vugt	217
Ravensbruk	242
Plavi džemper	265
Tri vizije	282

Uvod

Dok smo se pripremali za pisanje knjige *Božji krijumčar*¹, jedno ime stalno se pojavljivalo: Kori ten Bum. Ova Holandanka – u to vreme u svojim srednjim sedamdesetim – bila je omiljena saputnica brata Endrua (glavnog junaka knjige); brat Endru je misionar iza Gvozdena zavese. Njegove fascinantne priče o njoj u Vijetnamu, gde je zaslužila počasnu titulu „Drevna baka“ – i u još desetak komunističkih zemalja – tako često su mu padale na um da smo konačno morali da zaustavimo naviranje njegovih uspomena. „Nikako ne bismo mogli da i nju stavimo u ovu knjigu“, rekli smo. „Izgleda kao da je za nju samu potrebna jedna cela knjiga.“ Međutim, to je bila ona vrsta izjave koja se obično samo izgovori, ali ne znači ništa.

1 *God's Smuggler* – Autobiography, Brother Andrew with John and Elisabeth Sherrill, Baker Publishing Group, 1967 (*prim. prev.*)

U maju 1968. bili smo na bogoslužnju u jednoj crkvi u Nemačkoj. Neki čovek je govorio o svojim iskustvima u nacističkom koncentracionom logoru. Njegovo lice je govorilo više od reči: oči iz kojih izbija bol, drhtave ruke koje nisu mogle da zaborave. Posle njega je za propovedaonicu stala seda žena, krupne građe i teškog koraka, sa čijeg lica su zračili ljubav, mir i radost. Ali, ovo dvoje ljudi je prepričavalo iste događaje! I ona je bila u koncentracionom logoru, iskusila istu svirepost, pretrpela iste gubitke. Bilo je lako razumeti njegovu reakciju. Ali njenu?

Ostali smo da porazgovaramo s njom. I u toku razgovora smo shvatili da smo upoznali Endruovu Kori. Kornelija ten Bum je započela svoju službu pružanja utehe i saveta u koncentracionom logoru, gde je pronašla, kao što je prorok Isaija obećao, „zaklon od vetra, utočište od poplave... sen od velike stene u zemlji sasušenoj“.

Dobro smo upoznali ovu neverovatnu ženu tokom susretâ koji su usledili. Zajedno smo posetili naherenu holandsku kućicu, jednu široku sobu, gde je do svoje pedesete godine živela jednoličnim životom časovničara i usedelice, ni ne sanjajući, dok se starala o starijoj sestri i starom ocu, da je čeka život pun velikih avantura. Posetili smo vrt u Holandiji u kom je Kori zauvek poklonila svoje srce Bogu. Bili smo u Pikvikovoj kući od cigle u Harlemu...

I sve to vreme imali smo neverovatan osećaj da ne gledamo u prošlost, već u budućnost. Kao da nam ti ljudi i mesta nisu govorili o onome što se dogodilo, već o svetu sedamdesetih godina dvadesetog veka, koje su bile ispred nas. Već smo počeli da primenjujemo ono što smo naučili od nje, „kako“:

- da podnesem razdvajanje
- da se snađem sa manje
- da pronađem sigurnost usred nesigurnosti
- da oprostim
- Bog može da upotrebi slabost
- da izađem na kraj s teškim ljudima
- da se suočim sa smrću
- da volim svoje neprijatelje
- i šta da činim kad pobedi zlo.

Stoti rođendan

Tog jutra skočila sam iz kreveta samo s jednim pitanjem na umu – da li je sunčano ili maglovito? Januar u Holandiji je obično vlažan, hladan i siv. Ali povremeno, ponekog izvanrednog, čarobnog dana, probilo bi se bledo zimsko sunce. Nagnula sam se koliko god sam mogla preko jedinog prozora u spavaćoj sobi, ali iz Bejea je uvek bilo teško videti nebo. Pusti stražnji zidovi drevnih zgrada u tom načičkanom centru starog Harlema buljili su u mene. Ali tamo gore, gde sam istezala vrat, iznad krovova i nakrivljenih dimnjaka, prostirao se delić svetlog, sedefastog neba. Imaćemo sunčan dan za proslavu.

Cupkala sam u ritmu valcera dok sam uzimala svoju novu haljinu iz rasklimanog starog ormana koji je stajao uza zid. Očeva spavaća soba bila je neposredno ispod moje, ali je on, u svojoj sedamdeset sedmoj godini, još uvek imao čvrst san. „I to je jedna od blagodati starosti“, mislila sam dok sam navlačila rukave i procenjivala utisak koji sam ostavljala u ogledalu

garderobnog ormana. Iako su 1937. godine pojedine Holanđanke već nosile suknje do kolena, moja je, iz opreza, još uvek bila 10 cm iznad cipela.

„Ni ti se ne podmlađuješ“, podsetila sam svoj odraz. Možda me je nova haljina podstakla da samu sebe odmeravam kritičnije nego inače. Imala sam četrdeset i pet godina, bila neudata, a struk sam odavno izgubila.

Moja sestra Betsi, iako sedam godina starija, još uvek je imala tu draž vitkosti koja je navodila ljude da se okreću i gledaju za njom na ulici. Nije to bilo zbog njene odeće, jer naša mala časovničarska radnja nikad nije donosila mnogo novca, da bismo mogle da priuštimo skupe haljine. Kad bi Betsi obukla bilo koju haljinu, haljina bi izgledala predivno. Na meni – sve dok me Betsi ne bi doterala – porubi su visili, čarape se cepale, kragne bile uvrnute... „Ali danas“, mislila sam dok sam stajala udaljena od ogleдалa koliko god sam mogla u skućenoj sobi, „boja tamnog kestena ostavlja utisak elegancije.“

Daleko ispod mene, dole na ulici, zazvonilo je zvono. Posetioci? Pre sedam ujutro? Otvorila sam vrata svoje sobe i sjurila se niz strme stepenice. Ovo stepenište je naknadno napravljeno u ovoj neobićnoj, staroj kući. To su zapravo bile dve kuće. Prva kuća, ona s prednje strane, bila je tipićna za stari Harlem: visoka tri sprata, duboka dve sobe i široka samo jednu. U nekom nepoznatom razdoblju njene duge prošlosti stražnji zid te stare kuće bio je srušen da bi se prednja kuća spojila sa jednom još užom kućom koja se nalazila iza nje. Ta kuća je imala samo tri sobe, jednu iznad druge, i uske spiralne stepenice, stisnute između dve kuće.

Iako sam bila brza, Betsi je stigla do vrata pre mene. Ogromni buket cveća ispunio je ulaz u kuću. Dok ga je Betsi

uzimala, pojavio se mali dostavljač. „Divan dan za proslavu, gospođice“, rekao je, pokušavajući da proviri pored cveća i vidi da li su kolači već posluženi. On će kasnije doći na proslavu, kao i, činilo se, ceo Harlem.

Betsi i ja smo potražile karticu uz buket. „Pikvik!“ uglas smo uskliknule.

Pikvik je bio basnoslovno bogat kupac koji nije samo kupovao najbolje satove već je često svraćao u porodični deo kuće koji se nalazio na spratu iznad radnje. Njegovo pravo ime bilo je Herman Sluring, a Pikvik je bilo ime kojim smo ga Betsi i ja zvale između sebe jer je neverovatno podsećao na ilustraciju u našem primerku Dikensovog romana. Herman Sluring je bio, nesumnjivo, najružniji čovek u Harlemu. Nizak, izuzetno debeo, glave ćelave poput jajeta, bio je toliko razrok da niste mogli biti potpuno sigurni da li gleda u vas ili nekog drugog, ali bio je dobroćudan i velikodušan koliko i ružan.

Cveće je stiglo na bočna vrata, ona koja su upotrebljavali članovi porodice i koja su se otvarala prema uskoj uličici, pa smo Betsi i ja unele cveće iz malog predsoblja u radnju. Najpre se ulazilo u radionicu gde su se popravljali satovi. Tamo se nalazio visok radni sto, nad kojim se otac tolike godine naginjao, precizno i neumorno popravljajući satove. Njegov rad je bio poznat kao najprefinjeniji u celoj Holandiji. A tamo, u središtu sobe, bio je moj sto, pokraj njega sto šegrta Hansa, a uza zid sto starog Kristofelsa.

Zatim se ulazilo u trgovački deo radnje sa staklenom vitrinom prepunom satova, namenjenih klijentima. Svi zidni satovi su otkucali sedam sati kad smo Betsi i ja unele cveće i potražile mesto na kom bi najviše došlo do izražaja. Još od de-

tinjstva volela sam da ulazim u ovu prostoriju, gde bi me stotinu satova pozdravilo svojim kucanjem. Unutra je još uvek bilo mračno jer su kapci na prozorima bili spušteni. Otključala sam ulična vrata i izašla na ulicu Barteljoris. Ostale radnje u uskoj ulici još su bile zatvorene i tihe: optičar pored nas, prodavnica odeće, pekara, Vil Furijeova radnja preko puta.

Podigla sam kapke i stajala tamo trenutak, diveći se izlogu, oko čijeg uređenja smo se Betsi i ja napokon složile. Taj izlog uvek je bio uzrok naših prepirki, jer sam ja želela da izložim sve što je moglo da stane na policu, a Betsi je tvrdila da dva ili tri prekrasna sata, sa malo svile ili satena ispod njih deluju mnogo elegantnije i izazovnije. Ali ovoga puta obe smo bile zadovoljne izlogom: u njemu je bila izložena zbirka ručnih i džepnih satova starih barem sto godina, a pojedine smo za ovu priliku pozajmile od prijatelja i prodavaca antikvite-ta iz celog grada. Jer danas smo slavili stogodišnjicu radnje. Na današnji dan, januara 1837, očev otac postavio je natpis u izlog: SATOVI – TEN BUM.

Poslednjih deset minuta, potpuno zanemarujući tačnost, crkvena zvona u Harlemu otkucavala su sedam sati. Pola ulice niže, u centru grada, veliko zvono crkve Sveti Bavo svečano je odzvonilo sedam puta. Zastala sam na ulici da izbrojim udarce zvona iako su januarske zore bile hladne. Naravno da su sada svi u Harlemu imali radio, ali sam pamtila vremena kada se život u gradu odvijao prema zvonu crkve Sveti Bavo. Samo su železničari i oni koji su morali da znaju tačno vreme dolazili ovamo da vide koliko je sati na „astronomskom satu“. Otac bi jednom nedeljno putovao vozom u Amsterdam da proverí tačno vreme na pomorskoj opservatoriji i bio je veoma ponosan što za sedam dana astronomski sat nikada nije

odudarao od tačnog vremena za više od dve sekunde. I evo, sad kad sam ponovo ušla u radnju, on je još stajao tamo, na svom betonskom postolju, i dalje visok i dostojanstven, ali bez prvobitne slave.

Zvono na vratima prema sokaku ponovo se oglasilo – stiglo je još cveća. Tako se to nastavilo još ceo sat. Veliki i mali buketi, brižljivo složeni aranžmani i sobne biljke u glinenim posudama. Iako smo slavili godišnjicu radnje, grad je iskazivao naklonost mome ocu. Zvali su ga „Uvaženi starina Harlema“ i nameravali da to i dokažu. Nakon što ni prodavnica, ni radionica nisu više mogli da prime nijedan buket, Betsi i ja smo počele da ih nosimo na sprat, u dve prostorije iznad radnje. Iako je prošlo dvadeset godina od njene smrti, to su još uvek bile „sobe tetke Jans“. Tetka Jans bila je mamina starija sestra i njeno prisustvo se i dalje osećalo u tamnom, masivom nameštaju koji je ostao iza nje. Betsi je spustila saksiju s lalama iz staklenika i odmaknula se jedan korak sa uzdahom zadovoljstva.

„Kori, pogledaj samo kako sve izgleda svetlije!“

Jadna Betsi. Okolne kuće su tako zatvarale Beje da njene sobne biljke, koje je sadila svakog proleća, nikad nisu mogle narasti dovoljno da procvetaju.

U 7:45 stigao je šegrt Hans, u osam Tus, naša prodavačica i knjigovođa. Tus je bila večito kiselog lica, namrgođena osoba kojoj je teška narav onemogućavala da zadrži posao sve dok, pre deset godina, nije počela da radi za oca. Očeva plemenitost razoružala ju je i smekšala, pa iako bi pre umrla nego to priznala, volela ga je onoliko silno koliko je prezirala ostatak sveta. Ostavile smo Hansa i Tus da otvaraju vrata, a mi smo se popele na doručak.

„Samo tri mesta za stolom“, pomislila sam dok sam postavljala tanjire. Trpezarija se nalazila u stražnjoj kući, pet stepenica iznad radnje, ali niže od soba tetke Jans. Za mene je ta prostorija, s jednim prozorom koji gleda na sokak, bila središte doma. Ovaj sto sam kao mala pretvarala u šator ili gusarsku pećinu tako što bih prebacila ćebe preko njega. Ovde sam, kao školarka, pisala domaće zadatke. Ovde je mama naglas čitala Dikensova dela tokom zimskih večeri dok je ugajl pucketao u kaminu od cigle i bacaio crveni odsjaj na pločicu na kojoj je stajalo: „Isus je pobednik!“

U današnje vreme koristili smo samo ugao stola: otac, Betsi i ja, ali za mene je i ostatak porodice uvek bio tu. Tu je bila mamina stolica, tamo mesta triju tetaka (s nama nije živela samo tetka Jans, već i druge dve mamine sestre). Pored mene je sedela moja druga sestra, Noli, a pored oca je sedeo Vilem, jedini dečak u porodici.

Noli i Vilem su već duži niz godina imali svoje porodice, a mama i tetke su umrle, ali meni se činilo kao da ih još vidim na njihovim mestima. Naravno da njihove stolice nisu dugo bile prazne. Otac nikada nije mogao da podnese kuću bez dece i uvek kad bi čuo o detetu kome je potreban dom, novo lice bi se pojavilo za stolom. Na neki način, svojom časovničarskom radnjom koja nikada nije donosila novac on je nahranio, obukao i zbrinuo još jedanaestoro dece, nakon što je njegovih četvoro odraslo. Međutim, sada su i ta deca odrasla i stupila u brak ili se zaposlila; tako da sam ja na sto postavila samo tri tanjira.

Betsi je donela čaj iz male kuhinje, koja je bila samo malo veća od komode u trpezariji, te uzela hleb iz fioke kuhinjskog ormara. Dok je to postavljala na sto na stepeništu smo za-

čule očeve korake. Sad se malo sporije spuštao niz spiralne stepenice, ali i dalje je bio tačan poput svojih satova. Ušao je u trpezariju, kao i svakog jutra otkako ga pamtim, tačno u 8:10.

„Oče!“ rekla sam i poljubila ga, osetivši miris cigara koji se uvek zadržavao u njegovoj dugoj bradi. „Sunčan dan za proslavu!“

Očeva kosa i brada sada su bile bele kao i najbelji stolnjak koji je Betsi postavila za ovaj naročiti dan. Ali njegove plave oči, iza debelih, okruglih naočara bile su blage i vesele kao i uvek, a pogled mu je prelazio s jedne na drugu, prepun iskrenog divljenja.

„Kori, draga! Moja draga Betsi! Kako vedro i ljupko izgledate!“

Pognuo je glavu kad je seo, izgovorio molitvu za blagoslov i zatim razdragano nastavio: „Kako bi se vašoj majci dopala ta nova moda i kako bi se obradovala kad bi videla kako lepo izgledate!“

Betsi i ja smo prikovale pogled za sto, kako ne bismo prasnule u smeh. Ova „nova moda“ je bacala u očaj naše mlade sestričine koje su uporno pokušavale da nas odenu u svetlije boje, kraće suknje i niže okovratnike. Ali koliko god nas dve bile konzervativne, istina je da mama nikad nije imala ništa tako svetlo kao što je moja tamno-braon ili Betsina teget haljina. U mamino vreme udate žene, a i neudate „određenih godina“, nosile su crno od vrata do poda. Nikad nismo videle mamu i tetke u nekoj drugoj boji.

„Kako bi se mami svidelo sve ovo u vezi današnjeg dana!“ rekla je Betsi. „Sećaš li se koliko je volela svakojake ‘zgone’?“

Mama je mogla da pristavi čaj ili strpa kolač u rernu brzinom kojom većina ljudi kaže „sve najbolje“. A pošto je poznavala gotovo ceo Harlem, naročito siromašne, bolesne i zanemarene, gotovo da nije bilo dana u godini a da za nekoga to nije bila, kao što bi ona blistavih očiju rekla, „vrlo naročita zgoda!“

I tako smo sedeli i pijuckali čaj, kako i treba na godišnjicu, i prisećali se vremena dok je mama bila živa i još davnijeg. Pominjali smo i vreme kad je otac bio dečak koji je rastao u toj istoj kući. „Rođen sam upravo u ovoj prostoriji“, rekao je, kao da nam to nije rekao već najmanje sto puta. „Samo što ovo tada nije bila trpezarija, već spavaća soba. I krevet se nalazio u nečemu poput ormara u zidu bez prozora, svetla ili vazduha. Ja sam bio prvo dete koje je preživelo. Ne znam koliko ih je bilo pre mene, ali svi su umrli. Vidite, mama je imala tuberkulozu, a tada se ništa nije znalo o zaraženom vazduhu ili o tome da decu treba držati dalje o bolesnika.“

Bio je to dan za uspomene. Dan prizivanja prošlosti. Kako smo samo mogli da pretpostavimo dok smo sedeli tamo, nas dve sredovečne usedelice i jedan starac, da će sećanja zameniti pustolovina o kakvoj nismo ni sanjali? Pustolovina i agonija, užas i blaženstvo bili su iza ugla, a mi to nismo znali.

Oh, oče! Betsi! Da sam znala, da li bih imala snage da kročim napred?

Ali kako sam mogla znati? Kako sam mogla da zamislim tog sedog čoveka, koga su sva harlemska deca zvala Opa (deda), kako sam mogla i da zamislim da će ga stranci baciti u bezimenu grob?

A Betsi, sa svojim visokim čipkastim okovratnikom i darom da stvara lepotu svuda oko sebe, kako sam mogla da

zamislim tu meni najdražu osobu na svetu kako stoji naga u sobi punoj muškaraca? U toj prostoriji, toga dana, takve su mi misli bile nezamislive.

Kad su Tus i Hans pokucali na vrata i ušli, otac je ustao i uzeo s police veliku Bibliju s mesinganim šarkama. Čitanje Svetog pisma u 8:30 svakog jutra, za sve one koji su se nalazili u kući bila je još jedna od konstanti oko kojih se odvijao život u našoj kući. Otac je otvorio veliku knjigu, a Betsi i ja smo zadržale dah. Valjda neće od svih dana baš danas, kada ima toliko posla, čitati celo poglavlje. Ali on je otvorio Evandjelje po Luki, tamo gde smo juče stali – a u Lukinom evandelju poglavlja su baš duga. S prstom na mestu odakle treba da počne da čita, otac je podigao pogled.

„Gde je Kristofels?“ upitao je.

Kristofels je bio treći i poslednji zaposleni u radnji – pognut, smežuran čovečuljak, koji je izgledao starije od oca, iako je, zapravo, bio deset godina mlađi. Sećam se dana, pre nekih šest ili sedam godina, kada je po prvi put kročio u radnju, tako drljav i jadan da sam pretpostavila da je jedan od prosjaka koji su držali da je Beje mesto gde će sigurno dobiti obrok. Baš sam htela da ga pošaljem gore u kuhinju gde se zahvaljujući Betsi krčkala supa, kada je on krajnje dostojanstveno objavio da namerava da se zaposli za stalno i da želi svoje usluge najpre ponuditi nama.

Ispalo je da se Kristofels bavio gotovo izumrlim zanatom – bio je putujući majstor za popravljavanje satova koji je putovao pešice širom zemlje, podešavajući i popravljajući visoke satove s klatnom koji su bili dika svake holandske seoske kuće. Ali iako me je iznenadila uobraženost ovog otrcanog čovečuljka, zapanjilo me to što ga je otac odmah zaposlio.

„To su najbolji časovničari na svetu“, rekao mi je kasnije, „ti putujući majstori za satove. Nema tog kvara koji oni nisu popravili samo alatom koji nose u torbi.“

To se i potvrdilo tokom godina, jer su ljudi iz celog Harlema svoje satove donosili njemu. Šta je radio sa svojim platama, nikada nismo saznali; ostao je pohaban i otrcan kao i prvog dana. Otac mu je to nagoveštavao koliko je mogao – jer uz pohabanost, Kristofelsova najizražajnije osobina bio je njegov ponos – a zatim je odustao.

A sada, Kristofels je po prvi put kasnio.

Otac je salvetom obrisao naočare i počeo s čitanjem; njegov duboki glas je s ljubavlju naglašavao svaku reč. Stigao je do kraja stranice kada smo začuli Kristofelsove teške korake na stepeništu. Vrata su se otvorila i svi smo zanemeli. Kristofels je blistao u novom crnom odelu, kariranom prsluku, snežno beloj košulji, kravati cvetnog dezena i uštirkanom okovratniku. Odvratila sam pogled s njega što sam brže mogla, jer nam je Kristofelsov izraz zabranjivao da primetimo bilo šta neobično.

„Kristofelse, moj dragi kolega“, promrmljao je otac na svoj uobičajeni, staromodni način, „kakva je radost videti te ovog, hm, divnog dana.“ I brzo se vratio čitanju Biblije.

Pre nego što je stigao do kraja poglavlja, zazvonila su oba zvonca – zvono od radnje i privatno zvono za porodicu iz bočne ulice. Betsi je pohitala da skuva još čaja i da strpa kolačice u rernu, a Tus i ja smo požurile da otvorimo vrata. Činilo se da svako u Harlemu želi da bude prvi koji će ocu stisnuti ruku. Ubrzo se povorka gostiju penjala spiralnim stepenicama u sobu tetke Jans, gde je otac sedeo gotovo izgubljen u

moru cveća. Pomagala sam jednom od starijih gostiju da se popne uz strme stepenice, kad me je Betsi uhvatila za ruku.

„Kori! Biće nam potrebne Noline šoljice, i to odmah! Kako da...“

„Ja ću otići po njih!“

Naša sestra Noli i njen suprug trebalo je da dođu tog popodneva čim se njihovih šestoro dece vrati iz škole. Sjurila sam se niz stepenice, zgrabila kaput i svoj bicikl iz predsoblja koje je vodilo na sokak i počela ga gurati preko praga kad sam začula Betsin nežan, ali čvrst glas.

„Kori, tvoja nova haljina!“

I tako sam se vratila, presvukla u najstariju suknju i krenula džombastim ulicama od cigle. Oduvek sam volela da vozim bicikl do Noline kuće. Ona i njen suprug živeli su oko dva i po kilometra od Bejea, izvan skućenog starog gradskog jezgra. Tamo su ulice bile šire i ravnije; čak je i nebo izgledalo veće. Vozila sam preko gradskog trga, preko mosta Grote Hout na kanalu i duž Vagenvega, uživajući u slabašnom zimskom suncu. Noli je živela u ulici Bos en Hoven, u kući u nizu s belim zavesama i cvećem na prozorima.

Kako sam mogla da predvidim, dok sam jurila iza ugla, da ću jednog letnjeg dana, kad lukovice zumbula u obližnjim radnjama budu zrele i smeđe, ovde prikočiti i stajati dok će mi srce tući u grlu, ne usuđujući se da priđem bliže plašeći se prizora iza Nolinih uštirkanih zavesa?

Ali danas sam skočila na trotoar i banula na vrata bez kucanja. „Noli, Beje je već krcat! Treba da vidiš! Odmah su nam potrebne tvoje šoljice!“